

Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Aspekt sędowo-psychiatryczny

Incapacity to undertaking the essential marital duties due to causes of psychic nature. The forensic-psychiatric point of view

Marian Drogowski

Specjalistyczny Gabinet Lekarski, Gniezno

Summary

Since at least 20 years, most of the legal proceedings of marital incapacity are carried on by the church tribunals mainly of no3 canon 1095 new law code, that is of mental incapacity to undertaking and performing the essential marital duties. Very often the legal proceedings are very difficult and the canonical lawyers need the forensic psychiatric or psychological opinions.

The aim of this paper is to give the forensic psychiatrists and psychologists the essential knowledge connected with the new regulations listed in canon 1095 no 3 of the actual canon law code. According to the opinions of the notable canonical lawyers the author describes the legal and marital prerequisites for valid marriage, the ability for undertaking and performing the essential marital duties and the mental reasons for marital incapacity. The author points out several psychiatric reasons underlying the mental incapacity for undertaking and performing essential marital duties: personality disorders and alcoholism which preclude adequate interpersonal relations and sexually related personality disorders which preclude the exclusiveness and natural consumption of the marital agreement. At the end the author points out the conditions which should have good forensic opinion.

Słowa klucze: niezdolność psychiczna, małżeństwo, warunki

Key words: mental incapacity, marriage, conditions

Kościół katolicki stoi na straży nierozzerwalności związku małżeńskiego. Stanowi o tym kanon 1141 kodeksu prawa kanonicznego (KPK): „małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci” [1]. Dlatego w Kościele nie ma rozwodów ani unieważnienia małżeństwa. Jednak nie każdy związek zawierany w Kościele jest prawdziwym i rzeczywistym małżeństwem, z czego wiele osób nie zdaje sobie sprawy [2].

Kodeks prawa kanonicznego wymienia cały szereg przyczyn, powodujących nieważność małżeństwa. Kanon 1095 wymienia kategorie osób niezdolnych do wyrażenia zgody małżeńskiej z przyczyn natury psychicznej.

W porównaniu z poprzednim k.p.k., obowiązującym w latach 1917–1983, promulgowany przez papieża Jana Pawła II w 1983 roku nowy kodeks prawa kanonicznego znacznie rozszerzył przyczyny natury psychicznej, mogące powodować niezdolność do zawarcia małżeństwa kościelnego, a w konsekwencji – orzekanie przez sądy i trybunały kościelne jego nieważności. Przyczyną tych zmian było uwzględnienie znacznego postępu wiedzy dotyczącej poznania natury człowieka, a zwłaszcza ludzkiej psychiki i jej różnorodnych braków, mogących powodować niezdolność osoby do zawarcia związku małżeńskiego. Szczególnie uwzględniono najnowsze osiągnięcia z zakresu psychiatrii i psychologii.

Poprzedni k.p.k. uzależniał zdolność do zawarcia małżeństwa przede wszystkim od sprawności funkcji poznawczych, natomiast aktualny kodeks uzależnia to również od sprawności procesów wolitywno-emocjonalnych. Wola, leżąca u podłoża każdego działania człowieka, każdej decyzji musi być wolna, nie może być ograniczona żadnymi wewnętrznymi przeszkodami, np. przyczynami natury psychicznej.

Wskutek przewartościowań dokonanych podczas soboru watykańskiego II, także w prawie kanonicznym większą wagę zaczęto przykładąć do prawa naturalnego i naturalnych zdolności człowieka. W kanonicznym prawie małżeńskim zaowocowało to wprowadzeniem całkowicie nowej normy, która dwukrotnie odwołuje się do pojęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Została ona wypracowana i zawarta w kanonie 1095 nr 2 i 3 k.p.k. Prawodawca kodeksowy uwzględnił zasady wynikające z prawa naturalnego, według których nikt nie może być zobowiązany do czegoś (w tym przypadku do małżeństwa), czego albo nie pojmuje, albo obiektywnie nie jest w stanie wypełnić [2].

Obecny k.p.k. po raz pierwszy ujmuje sprawę zdolności do zawarcia małżeństwa od strony dyspozycji (uwarunkowań) osobowościowych nupturienta. Potrzebę taką sędziowie kościelni, a szczególnie sędziowie rotalni, widzieli już od dawna [3]. Według Szytchmiera [4] już w latach 50. ubiegłego wieku sędziowie Roty Rzymskiej prowadzili sprawy o nieważność małżeństwa z tytułów zawartych w nr. 2 i 3 kan. 1095 aktualnego k.p.k., a więc wychodzili naprzeciw potrzebom wiernych już wtedy, gdy jeszcze nie myślano o soborze watykańskim II. To właśnie podczas obrad wspomnianego soboru dokonano licznych przewartościowań uwzględniających najnowsze osiągnięcia nauki w poznaniu natury człowieka.

Osoba chora lub zaburzona psychicznie, jeżeli nawet ma „wystarczające używanie rozumu” (kan. 1095 nr 1), czyli jest zdolna do wyrażenia konsensu małżeńskiego, może nie mieć wystarczającego „rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych” (kan. 1095 nr 2) bądź też może nie być psychicznie zdolna do podjęcia (i wypełnienia) istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095 nr 3) [1].

Wkrótce po wejściu w życie nowego kodeksu prawa kanonicznego w sądach i trybunałach kościelnych zaczęła szybko wzrastać liczba spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Szczególnie znaczący był wzrost spraw prowadzonych z tytułu zawartego w nr. 3 kanonu 1095.

Początkowo wspomniane normy prawne zaczęto traktować zbyt szeroko. Przyczyną tego był niewątpliwie fakt, że prawodawca kościelny w żadnym z tych kanonów nie

określił ani istotnych obowiązków małżeńskich, ani przyczyn natury psychicznej, powodujących niezdolność nupturienta do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich albo brak rozeznania oceniającego w tej dziedzinie [5, 6, 7].

Daleko idąca ewolucja nastąpiła również, jeżeli chodzi o przyczyny powodujące niezdolność psychiczną do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W ostatnich dwudziestu latach do najczęściej rozpoznawanych przyczyn należą zaburzenia osobowości i alkoholizm. Są to sprawy często trudne, zwłaszcza jeżeli chodzi o ustalenie stopnia nasilenia zaburzeń w momencie zawierania związku małżeńskiego, a w konsekwencji ich wpływu na zdolność do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich. Dlatego w tych sprawach opinia biegłego psychiatry lub psychologa jest wręcz konieczna [8, 9, 10].

Przystępując do oceny osoby pod względem jej ewentualnej niezdolności do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej, niezbędne jest zapoznanie się z podstawowymi uregulowaniami i wymogami kodeksowymi, dotyczącymi małżeństwa, jego istoty, celów i przymiotów, istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych, wymogów prawa kanonicznego w ocenie niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, wreszcie roli, zadań i kompetencji biegłych, powoływanych przez sądy i trybunały kościelne w sprawach o nieważność małżeństwa. Znajomość tych uregulowań i wymogów kodeksowych ułatwi biegłemu (psychiatrze, psychologowi) właściwe wykonanie zleconych mu zadań. Konieczność zaznajomienia się przez biegłych z tymi uregulowaniami i wymogami kodeksowymi podkreślana jest również w literaturze psychiatrycznej [11].

Istota, cele i przymioty małżeństwa w aspekcie prawa kanonicznego

Sprawy małżeństwa zostały bardzo szeroko potraktowane w aktualnym kodeksie prawa kanonicznego, gdyż aż w 110 kanonach (1055–1165). Stanowią one o warunkach, celach, przymiotach i obowiązkach małżeństwa katolickiego.

Według kan. 1055 małżeńskie przymierze to wspólnota całego życia, jaką tworzą ze sobą mężczyzna i kobieta „skierowane ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa”. Istotnymi przymiotami małżeństwa są: jedność i nierozzerwalność (kan. 1056). Dlatego nie ma możliwości nie tylko rozwodu, ale również unieważnienia małżeństwa.

„Małżeństwo stwarza zgoda stron między osobami prawnie do tego zdolnymi, wyrażona zgodnie z prawem, której nie może uzupełnić żadna ludzka władza” (kan. 1057 § 1). „Zgoda małżeńska jest aktem woli, którym mężczyzna i kobieta w nieodwołalnym przymierzu wzajemnie się sobie oddają i przyjmują w celu stworzenia małżeństwa” (kan. 1057 § 2). Zgoda ta jest aktem woli poprzedzonym działaniem intelektu, który umożliwia podjęcie prawidłowej decyzji, wymaga więc właściwego funkcjonowania intelektu i woli.

Zgodnie z kan. 1058 małżeństwo mogą zawrzeć wszyscy, którym prawo tego nie zabrania.

W obecnym kodeksie prawa kanonicznego wyrażona jest wyraźna ewolucja poglądów Kościoła dotycząca istoty zgody małżeńskiej. Według Góralskiego zmiana ta wyraża się jednoznacznie stwierdzeniem, iż małżeństwo nie jest wyłącznie wspólnotą w zakresie życia seksualnego, ale również wspólnotą w innych dziedzinach życia, szczególnie duchowego.

W aspekcie prawa kanonicznego małżeństwo to stały związek między mężczyzną a kobietą, poprzez który tworzą oni wspólnotę całego życia (*consortium totius vitae* – sobór watykański II) [9]. Jest to związek o charakterze trwałym skierowany ze swej natury do dobra małżonków (*ad bonum coniugum*) oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa (*ad proles generationem et educationem*).

Istotne obowiązki małżeńskie

W myśl współczesnej doktryny i orzecznictwa istotne obowiązki małżeńskie wynikają z samej natury małżeństwa, jako wspólnoty całego życia. Chodzi zatem o obowiązki obejmujące dobro małżonków, dobro potomstwa, dobro jedności i dobro sakramentu. Wynikają one z celów małżeństwa, a cele małżeństwa wchodzą w zakres przedmiotu zgody małżeńskiej określonej w kanonach 1055 i 1056. Są to te wszystkie istotne prawa i obowiązki, które dotyczą istoty małżeństwa w tak fundamentalny sposób, że jeżeli braknie zdolności rozumienia ich albo sprostania im choćby w minimalnym stopniu, to skuteczna zgoda jest niemożliwa, a małżeństwo absolutnie nie może zaistnieć [12].

Kodeks prawa kanonicznego nie określił istotnych obowiązków małżeńskich. Najważniejszym źródłem wyjaśniającym je są wyroki Roty Rzymskiej. Najczęściej wymienia się następujące obowiązki:

- obowiązek tworzenia małżeńskiej wspólnoty całego życia (*consortium totius vitae*),
- obowiązek relacji międzysobowej między małżonkami, w tym głównie więzi uczuciowej,
- obowiązek relacji trwałej, wiernej, wzajemnej i dozgonnej,
- obowiązek utrzymywania wspólnoty heteroseksualnej i pożycia małżeńskiego *humano modo*,
- obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa [3].

Dobro małżonków (*bonum coniugum*) konkretyzuje się w ich wzajemnych relacjach, bez których nie byłaby możliwa wspólnota [12]. Według Sztychmiler [4] chodzi tu o obowiązek nawiązania głębokich międzysobowych relacji małżeńskich. Dlatego niezdolnymi do zawarcia małżeństwa są ci nupturienci, którzy nie są zdolni do ofiarności i postawy altruistycznej wobec współmałżonka. Taka postawa wymaga dojrzałości. Tylko ludzie o dojrzałej osobowości zdolni są stworzyć małżeńską wspólnotę całego życia i potem stale ją umacniać [9].

Według Cymbały [13] utworzenie wspólnoty całego życia (lub, jak często się spotyka, wspólnoty życia i miłości) to najczęściej występujący istotny obowiązek małżeński, wymieniany i analizowany przez audytorów rotalnych w swoich wyrokach.

Cechą obowiązków małżeńskich jest to, że są one wzajemne, tzn. oboje małżonkowie mają względem siebie te same prawa i obowiązki, a zatem każdemu uprawnieniu jednego współmałżonka odpowiada obowiązek po stronie drugiego. Są one też niezmiennie, ciągle i nieodwołalne. Sprawy te zostały unormowane w kanonie 1135 k.p.k. który stanowi, że każdemu z małżonków przysługują jednakowe obowiązki i prawa w tym, co dotyczy wspólnoty życia małżeńskiego [4].

Wymogi prawa kanonicznego dotyczące oceny niezdolności osoby do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich

Niezdolność psychiczną do zawarcia małżeństwa prawodawca kodeksowy wyraził w kan. 1095 kodeksu prawa kanonicznego, który brzmi następująco: „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy:

1. są pozbawieni wystarczającego używania rozumu;
2. mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych;
3. z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich”.

Każdy człowiek zasadniczo jest zdolny do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, a przypadki niezdolności należy traktować jako coś wyjątkowego [4]. Tę wyjątkowość mogą powodować istotne odchylenia w stanie psychicznym nupturienta, istniejące w chwili zawierania związku małżeńskiego. Wprawdzie w kanonie 1095 nr 3 prawodawca kodeksowy bardzo ogólnie określił przyczyny niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, zaznaczył jednak, że przyczyny te muszą być natury psychicznej. Pojęcie to można rozumieć szeroko jako wszelkie przyczyny mające związek z psychiką, a więc wszelkie odstępstwa od normalnego stanu psychicznego [4].

U podstaw kanonu 1095 nr 3 leży kardynalna zasada wynikająca z prawa naturalnego, że nikt nie może zobowiązać się do tego, czego nie jest w stanie wypełnić. Kto zawiera umowę małżeńską, musi swoimi możliwościami psychicznymi gwarantować, że wywiąże się z przyjętych na siebie zobowiązań. Osoby, co do których istnieje pewność, że nie są w stanie wypełniać obowiązków małżeńskich, nie mogą być dopuszczone do małżeństwa [4]. Chodzi o wszystkie istotne obowiązki małżeńskie, gdyż niezdolność podjęcia choćby jednego z nich powoduje niezdolność wyrażenia skutecznej zgody małżeńskiej. W zasadzie prawie każde zaburzenie psychiczne może powodować niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Trzeba jednak pamiętać, że żadna anomalia psychiczna ani osobowościowa sama w sobie nie powoduje automatycznie niezdolności do małżeństwa, powoduje ją dopiero wtedy, gdy wykaże się jej poważny negatywny wpływ na możliwość wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich [6].

Ponieważ w opiniach sądowo-psychiatrycznych (psychologicznych) biegli wypowiadają się ex post na podstawie zebranego materiału dowodowego oraz wyniku bezpośredniego badania kontrahenta (rzadziej), mogą więc prześledzić funkcjonowanie

opiniowanej osoby w małżeństwie i ocenić, czy rozpad pożycia małżeńskiego wynikał jednoznacznie z zaburzeń psychicznych (osobowościowych) kontrahenta.

Kanonistyka określiła cztery przymioty, którymi winna cechować się niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Są to: ciężkość, uprzedniość, trwałość i absolutność.

A. Ciężkość. Według J. Cymbały [13] zaburzenie powodujące niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, aby miało znaczenie prawne, musi nie tylko wynikać z przyczyn natury psychicznej, lecz ponadto musi być na tyle poważne, żeby powodowało całkowitą niezdolność nupturienta do podjęcia jakiegось istotnego obowiązku. Co do tego kryterium niezdolności panuje zgoda zarówno wśród sędziów, jak i w literaturze kanonistycznej.

B. Uprzedniość. Niezdolność, aby miała znaczenie prawne, musi występować w momencie zawierania małżeństwa. Objawy zaburzenia, które powodują niezdolność nie zawsze muszą przejawiać się przed zawarciem małżeństwa w sposób dostatecznie wyraźny, nie muszą być jednoznaczne. Niezdolność nie powstaje nagle, niespodziewanie w momencie zawierania zgody małżeńskiej. Jeśli nie istniała wcześniej, nie istnieje i w momencie wyrażania zgody małżeńskiej. Część audytorów rotalnych za niezdolność uprzednią uznaje także tę, która ujawniła się bezpośrednio po ślubie, lecz pochodzi z przyczyny istniejącej już w momencie wyrażania zgody małżeńskiej [13].

C. Trwałość. Zarówno w literaturze, jak i wśród sędziów dominuje pogląd, że niezdolność nie musi być trwała. Stwierdzenie niezdolności do podjęcia istotnego obowiązku małżeńskiego w momencie wyrażania zgody małżeńskiej pozwala stwierdzić nieważność tego małżeństwa. Według Sztychmiera [4] trwałość niezdolności jest poważnym środkiem dowodowym, pozwalającym odróżnić prawdziwą niezdolność od zwykłych trudności, jakie często występują w małżeństwach.

C. Absolutność. Co do tego kryterium według Cymbały [13] nie ma jedności w poglądach, większość badaczy stoi na stanowisku, że nie jest to kryterium konieczne. Część kanonistów wyraża jednak opinię, by niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich była absolutna, tzn. uniemożliwiała ich wypełnianie w stosunku do każdego partnera, gdyż przyjęcie jej relatywności sprowadziłoby poważne konsekwencje prawne. Według Sztychmiera [4] dwa przymioty są absolutnie konieczne: niezdolność rzeczywista (prawdziwa, pewna) i towarzysząca wyrażaniu zgody małżeńskiej.

Tylko w przypadkach, gdy stwierdzone przez biegłego zaburzenia natury psychicznej spełniają wymogi prawa kanonicznego, biegły może wypowiadać się o niezdolności opiniowanej osoby (kontrahenta) do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Rola, zadania i kompetencje biegłych w sprawach o nieważność małżeństwa

Narastająca liczba spraw o nieważność małżeństwa z przyczyn natury psychicznej prowadzonych przez sądy i trybunały kościelne powoduje, że problem przestał być domeną wyłącznie kanonistów, a w procesach coraz częściej powoływani są biegli z zakresu psychiatrii i psychologii. Coraz powszechniej uwzględniane są też najnowsze osiągnięcia z tych dziedzin w orzecznictwie kościelnym.

Problematyka ta jest również zauważana i podejmowana przez psychiatrów i psychologów. A. Dzięga [12] podkreśla rozwijającą się współpracę między kanonistami a przedstawicielami innych dyscyplin naukowych, głównie z zakresu psychiatrii i psychologii, zarówno w siedzibach trybunałów kościelnych, jak i aulach uniwersyteckich.

Sprawy formalne związane z powoływaniem biegłych regulują kanony 1574–1581 kodeksu prawa kanonicznego. W kan. 1680 prawodawca kodeksowy nakazuje powołanie biegłych w niektórych rodzajach spraw. Dotyczy to spraw prowadzonych z powodu impotencji lub braku zgody małżeńskiej spowodowanej chorobą umysłową. W innych przypadkach korzystanie z pomocy biegłego nie jest obowiązkowe i zależy od decyzji sędziego. Jeśli wydaje się to pożyteczne, należy skorzystać z tej pomocy [2].

W odniesieniu do spraw o nieważność małżeństwa z powodu niezdolności psychicznej – idąc za opinią wybitnego kanonisty, audytora Roty Rzymskiej, ks. Antoniego Stankiewicza – należy przyjąć, że biegły jest osobą powołaną przez organ sądowy do udziału w procesie ze względu na swe szczególne kwalifikacje w dziedzinie psychiatrii lub psychologii, celem dostarczenia sędziemu konkretnych ustaleń i ocen stanu psychicznego kontrahenta w chwili zawierania małżeństwa, dokonanych według specyficznej metody naukowej oraz reguł profesjonalnych, a którego właściwe rozeznanie przekracza kompetencję specjalistyczną sędziego [14].

Biegły, powoływany w sprawach o nieważność małżeństwa, w myśl kan. 1095 nr 3, musi ocenić psychiczną zdolność kontrahenta do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, do prawidłowego funkcjonowania w małżeństwie. Do tego potrzebna jest przede wszystkim specjalistyczna wiedza, ale również znajomość podstawowych norm kodeksowych, dotyczących istoty, celów i przymiotów małżeństwa kościelnego. Ważna jest również znajomość istotnych obowiązków małżeńskich. Trudno byłoby opiniować o psychicznej zdolności kogoś do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, nie znając tych obowiązków.

Przystępując do przygotowania zleconej opinii, biegły musi przeprowadzić wnikliwą i rzetelną analizę materiału dowodowego zawartego w aktach sprawy, a następnie, jeżeli to możliwe, dokonać badania strony pozwanej (czasem również strony powodowej, jeżeli takie było zlecenie sądu). Następnie, jeżeli – na podstawie analizy materiału dowodowego i wyniku przeprowadzonego badania – biegły dochodzi do wniosku, że zarówno w momencie zawierania związku małżeńskiego, jak i wcześniej, u opiniowanej osoby (osób) istniało zaburzenie funkcji psychicznych, to jego obowiązkiem jest określenie tej patologii (diagnoza) oraz ocena stopnia nasilenia stwierdzonych zaburzeń i ich wpływu na zdolność do zawarcia małżeństwa lub podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Tylko znacznie nasilone zaburzenia natury psychicznej mogą powodować niezdolność osoby do wyrażenia zgody małżeńskiej bądź do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Opinia biegłego powinna być oparta na całokształcie materiału dowodowego, a zawarte w niej wnioski sformułowane jasno.

Opinia biegłego ma określony cel. Powinna pomóc sędziemu w uzyskaniu pewności moralnej. Im bardziej obiektywna jest ocena dowodów, a wnioski oparte na rzetelnej wiedzy z danej dziedziny, tym lepiej spełnia ona swoje zadanie.

Niezależnie od powyższych uwag, każda opinia przedstawia mniej lub bardziej subiektywne wnioski biegłego, jego ocenę i interpretację zebranego materiału dowodowego. Ta subiektywność w ocenie materiału dowodowego jest czasem powodem różnic między biegłymi w ocenie tych samych dowodów, a w konsekwencji – różnic we wnioskach końcowych.

Biegły musi pamiętać również, że jego opinia jest tylko dowodem w sprawie, że podlega ona swobodnej ocenie sędziów, jak każdy inny dowód. Sędziowie z kolei zobowiązani są do krytycznej oceny opinii biegłych.

Z. Grocholewski [3] stwierdza, że sędzia jest biegłym biegłych (*peritus peritorum*) nie dlatego, by był bardziej kompetentny niż biegły w dyscyplinach psychiatrycznych lub psychologicznych, ale dlatego, że:

- a) musi umieć rozróżnić w ekspertyzie osady oparte na właściwej kompetencji biegłego od innych, które nie są takimi,
- b) musi ocenić stopień jej (ekspertyzy) powagi i jej zasadność.

Przechodząc do oceny kompetencji biegłego, należy stwierdzić, że zadaniem powierzonym mu jest jedynie dostarczenie elementów związanych z właściwymi jego kompetencjami, to znaczy dotyczących charakteru i stanu rzeczywistości psychicznej lub psychiatrycznej, która stała się powodem wszczęcia postępowania o orzeczenie nieważności małżeństwa, a więc, biorąc pod uwagę kan. 1095, ocena charakteru i stanu procesów psychicznych dotyczących zgody małżeńskiej oraz zdolności danej osoby do podjęcia zasadniczych obowiązków małżeńskich. Biegły, psychiatra lub psycholog, nie jest jako taki kompetentny, aby wypowiadać się co do nieważności małżeństwa. Gdyby biegły ewentualnie wyraził taki osąd, sędzia nie może czuć się nim związany. Ocena nieważności małżeństwa należy wyłącznie do sędziego [15].

Wnioski końcowe

Nowy kodeks prawa kanonicznego (k.p.k.), obowiązujący od końca 1983 roku, znacznie poszerzył zakres przyczyn psychicznych niezdolności do zawarcia związku małżeńskiego, a w konsekwencji – orzekanie przez sądy i trybunały kościelne nieważności małżeństwa. Od tego czasu w sądach kościelnych zaczęła szybko narastać liczba procesów o nieważność małżeństwa, prowadzonych głównie z tytułu zawartego w nr. 3 kanonu 1095 k.p.k. to jest z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Rosnąca stale liczba procesów prowadzonych głównie ze wspomnianego tytułu spowodowała również znaczny wzrost zapotrzebowania na opinie biegłych psychiatrów i psychologów. Celem opinii biegłych jest dostarczenie sędziom pomocy w uzyskaniu pewności moralnej co do zdolności lub niezdolności opiniowanej osoby do wyrażenia zgody małżeńskiej lub podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W celu wydania prawidłowej opinii biegły powinien zapoznać się z podstawowymi uregulowaniami kodeksowymi dotyczącymi tej problematyki.

W zasadzie każde zaburzenie psychiczne może być przyczyną niezdolności osoby do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Nieodzowne są jednak dwa warunki –

aby zaburzenie to istniało już w chwili zawierania związku małżeńskiego i aby stopień nasilenia stwierdzonych zaburzeń był znaczny, uniemożliwiający podjęcie i realizację istotnych obowiązków małżeńskich.

Неспособность принятия существенных супружеских обязанностей по причинам психической природы. Судебно-психиатрический аспект

Содержание

В последних 20 годах значительное большинство судебных разбирательств и прекращение супружества проводимых костельными трибуналами, г.о. по номеру 3 канона 1095 нового кодекса канонического права. В этом разделе кодекса находится положение о неспособности психически больного супруга для исполнения супружеских обязанностей. Очень часто такие проблемы трудные и костельные судьи требуют судебно-психиатрической экспертизы, или же психологической оценки.

Задание. Ознакомление психиатров и психологов с существенными знаниями, относящимися к новым регуляциям, содержащимся в номере 3 канона 1095 актуального кодекса канонического права. Согласно с мнениями известных канонистов, автор представляет правовые и психические условия для заключения важного брака, способность для предприятия существенных супружеских обязанностей, а также причины психической неспособности для заключения брака. Автор приводит несколько причин психического характера, приводящих к психической неспособности к супружеской жизни. К ним автор причисляет нарушения личности и алкоголизм, которые исключают верность супруга и натуральное дополнение супружеской жизни. В конце работы автор представляет условия, какие должны быть указаны в психиатрической и психологической экспертизах.

Unfähigkeit zur Übernahme wesentlicher Verpflichtungen der Ehe von psychischer Natur: forensisch-psychiatrischer Gesichtspunkt

Zusammenfassung

Seit mindestens 20 Jahren werden die meisten Gerichtssachen über Ehenichtigkeit vor Kirchengericht hauptsächlich nach dem Nr. 3 des Canons 1095 des neuen Gesetzbuches des Kanonischen Rechtes geführt, d.h. psychische Beschaffenheit, wesentliche Verpflichtungen der Ehe zu übernehmen, nicht imstande zu sein. Es sind oft schwierige Sachen und die Richter des Kirchengerichts brauchen forensisch-psychiatrische oder psychologische Begutachten.

Das Ziel dieser Arbeit ist es, die Psychiater und Psychologen mit den neuen Regulierungen bekannt zu machen, die im Nr. 3 des Canons 1095 des aktuellen Codexes enthalten sind. Gemäß den Meinungen der Forscher des Kirchenrechtes bespricht der Autor die rechtlichen und psychischen Bedingungen der Schließung einer wichtigen Ehe, die Fähigkeit, wesentliche Verpflichtungen der Ehe zu übernehmen und die psychischen Ursachen der Unfähigkeit, eine Ehe zu schließen.

Der Autor beschreibt einige Beispiele der psychischen Unfähigkeit, wesentliche Verpflichtungen der Ehe zu übernehmen, nicht imstande zu sein: Persönlichkeitsstörungen und Alkoholismus, die die natürliche Eheeinigkeit ausschließen. Am Schluss beschreibt der Autor die Bedingungen, die eine gerichtliche und psychologische Begutachtung erfüllen muss.

L'incapacité d'accomplir les essentiels devoirs conjugaux pour des raisons psychiques, aspect médico-légal

Résumé

Depuis plus de 20 ans les procès en invalidation du mariage sont faits par les tribunaux d'église à la base du canon 1095 nr 3 du nouveau code du droit canonique, concernant l'incapacité psychique d'accomplir les essentiels devoirs conjugaux. Ces procès sont souvent difficiles et les juges ecclésiastiques ont besoins des expertises médico-légales – psychiatriques ou psychologiques.

Ce travail essaie de fournir aux psychiatres et aux psychologues les informations concernant les nouvelles régulations présentes dans le canon 1095 nr 3 du nouveau code du droit canonique. En basant sur les opinions de meilleurs spécialistes- canonistes l'auteur présente les conditions psychiques et légales pour que le mariage soit légitime, il décrit la capacité d'accomplir les essentiels devoirs conjugaux et les raisons de nature psychique d'incapacité du mariage. L'auteur énumère quelques phénomènes causant l'incapacité d'accomplir les devoirs conjugaux : troubles de personnalité et alcoolisme qui excluent l'exclusivité et l'accord naturel conjugal. Enfin l'auteur définit les conditions qui doivent accomplir les opinions médico-légales : psychiatriques ou psychologiques.

Piśmiennictwo

1. *Kodeks prawa kanonicznego*. Poznań: Pallotinum; 1984.
2. Greszata M. *O pojęciu kanonicznej niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa. Aspekt kanoniczny*. W: Dziega A, Greszata M. red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. II. Lublin Wyd. KUL 2002, s. 11–25.
3. Grocholewski Z. *Sędzia kościelny wobec ekspertyz neuropsychiatrycznych i psychologicznych*. *Prawo Kanoniczne* 1988; 31, 5: 75–98.
4. Sztuchmiller R. *Istotne obowiązki małżeńskie*. Warszawa: Wyd ATK 1997.
5. Drogowski M. *Lekarz psychiatra – biegły Gnieźnieńskiego Trybunału Metropolitalnego w procesach o nieważność małżeństwa z przyczyn natury psychicznej. Wspomnienia i refleksje z lat 1962–2003*. *Colloquia Theologica Adalbertina* 2004; 14: 109–125.
6. Majchrzak Z, Ciszewski L, Cynkier P. *Osobowość nieprawidłowa (makiaweliczna) jako możliwa przyczyna niezdolności do zawarcia ważnego małżeństwa. Opis przypadku*. *Post. Psychiatr. Neurol.* 2000; IX, supl. 1 (9): 175–184.
7. Sobczak A. *Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa kościelnego*. Gniezno: Scriptor 2001.
8. Góralski W. *Kościelne prawo małżeńskie*. Płock: Wyd. Diecezjalne 1987.
9. Góralski W. *Zgoda małżeńska jako akt konstytuujący małżeństwo*. W: Góralski W, Dzierżon G, red. *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*. Warszawa: Wyd. Uniwersyt. Kard. Stefana Wyszyńskiego 2001, s. 21–58.
10. Góralski W. *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK)*. W: *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*. W: Góralski W, Dzierżon G, red. Warszawa: Wyd. Uniwersyt. Kard. Stefana Wyszyńskiego 2001, s. 191–256.
11. Majchrzyk Z. *Osobowościowe i psychiczne przesłanki niezdolności do małżeństwa w świetle nowych uregulowań kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.* *Post. Psychiatr. Neurol.* 2000; IX, supl. 1 (9): 143–160.
12. Dziega A. *Wpływ zaburzeń osobowości na kanoniczną zdolność osoby do zawarcia małżeństwa. Słowo wstępne*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. II. Lublin: Wyd KUL 2002, s. 7–9.
13. Cymbała J. *Istotne obowiązki małżeńskie i przyczyny niezdolności do ich podjęcia w wyrokach Roty Rzymskiej z lat 1983–1992 wydanych na podstawie kan. 1095 nr 3 kodeksu prawa kanonicznego, opublikowanych w „Decisiones”*, Olsztyn 2002.
14. Ziomek R, Piłasiewicz JZ. *Problem psychicznej niezdolności kontrahenta w kanonicznym prawie małżeńskim*. *Post. Psychiatr. Neurol.* 2000; 9, supl. 1: 171–174.
15. Góralski W. *Ius matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim*, t. I. Lublin: Norbertinum 1990.

Adres: Marian Drogowski
62-200 Gniezno, ul. Orzeszkowej 10 m. 4

Otrzymano: 9.07.2009
Zrecenzowano: 10.01.2010
Otrzymano po poprawie: 3.03.2010
Przyjęto do druku: 30.04.2010